Interakcia medzi budovou a verejným priestorom: roviny a kontext

Interaction Between Building and Public Space: Layers and Context

Vendula Bryndziarová

Abstract:

The interaction between buildings and public space has long been a subject of discussion within architectural and urban discourse, yet it is often reduced to the degree of activity, openness, and functional engagement at ground level. Such a narrowed understanding fails to capture the complexity of relationships that emerge at the interface between architecture and the city. The aim of this paper is to critically examine existing approaches to the concept of interaction and to propose a broader, multi-layered conceptual framework for its interpretation.

The paper is based on a theoretical and conceptual analysis of selected architectural, urban, sociological, and posthumanist approaches. It draws on insights from symbolic interactionism, Object-Oriented Ontology, Actor–Network Theory, and Assemblage Theory to explore interaction as a relational, dynamic, and context-dependent phenomenon. Interaction is not understood solely as a consequence of visible activity or functional permeability, but rather as a constellation of social, symbolic, material, environmental, and systemic layers through which buildings and public space mutually influence one another.

The analysis demonstrates that interaction cannot be simplified through an active–inactive dichotomy, which offers an incomplete view of diverse spatial situations and contributes to the neglect of other relevant layers of the relationship between buildings and public space. Even seemingly closed or "empty" interfaces may engage in interaction with public space through scale, material articulation, representation, environmental performance, or symbolic meaning. The paper concludes that every building enters into a relationship with its surroundings, albeit in different ways and with varying intensity.

The main contribution of the paper lies in the synthesis of diverse theoretical perspectives and in identifying the need for a new analytical framework that would allow for a more systematic understanding of interaction between buildings and public space. The paper establishes a theoretical foundation for the further development of a multi-layered model of interaction, which will be tested through specific case studies in the subsequent phase of the research.

Keywords:

Interaction between buildings and public space, Architectural interface, Building–city relationship, Theories of interaction, Analysis of building interfaces, Layers of interaction

BRYNDZIAROVÁ, Vendula (2026). Interakcia medzi budovou a verejným priestorom: roviny a kontext. In: KUGL, Jiří, ed. Člověk, stavba a územní plánování 19. ČVUT v Praze, Fakulta stavební. pp. 333–345. ISBN 978-80-01-07579-1. ISSN 2336-7687.

Článek je licencován pod licencí Creative Commons BY-NC-ND 4.0 (Uveďte autora-Neužívejte komerčně-Nezpracovávejte 4.0 Mezinárodní). Licenční podmínky: *http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.cs*

1 Úvod

V prieskume urban design pozorujeme dlhodobý trend sústreďovať sa na zónu, ktorá prepája dva formáty prostredia – vnútorné a vonkajšie, hmotné a nehmotné, často aj súkromné a verejné.

Toto prepojenie býva označované rôznymi termínmi – rozhranie medzi budovou a verejným priestorom, kontaktná zóna (contact zone) (Bobic, 2004; Sennet, 2018), prechodová zóna (transitional zone) či priestor medzi (in-between space) (Bobic, 2004). Napriek rozšírenému používaniu týchto pojmov ich samotný význam nie je jednoznačne definovaný. Terminológia preto býva veľmi nejasná, prípadne sa môže prekrývať. Tak ako pre samotný priestor nie je určená terminológia, tak zároveň nie je určené, kde vplyv daných javov začína alebo končí.

1.1 Kontext témy

Pozornosť upriamená na túto priestorovú zónu nie je náhodná. Priestory na rozhraní medzi budovou a verejným priestorom zohrávajú zásadnú úlohu pri formovaní každodenného života v meste – ovplyvňujú spôsob pohybu a pobytu, sociálne stretávanie, ako aj vnímanie bezpečia a identity miesta. Predstavujú prvý bod kontaktu s priestormi za fasádou a podieľajú sa na vytváraní obrazu miesta a jeho atmosféry v závislosti od svojho charakteru. Spôsob, akým je tento prechod architektonicky a urbanisticky riešený, zásadne ovplyvňuje nielen užívanie verejného priestoru, ale aj to, ako je samotná budova vnímaná a používaná.

Zónu medzi budovou a verejným priestorom preto nemožno chápať iba ako fyzickú hranicu alebo tradične definovaný mestský parter. Ide o dynamický priestor, v ktorom sa stretávajú rôzne režimy používania, rozdielne časové rytmy a odlišné očakávania jednotlivých aktérov. Rozhrania budov sa stávajú miestom koncentrácie nárokov na otvorenosť, čitateľnosť a bezpečnosť, ale zároveň aj na mieru intimity, reprezentácie či pokoja. Ide pritom o kvality, ktoré nemožno postihnúť iba prostredníctvom klasických objektových parametrov, ale skôr prostredníctvom javov a vzťahov, ktoré spolu vstupujú do interakcie, sú recipročné a vytvárajú dynamiku vzájomného pôsobenia. Tento posun v uvažovaní vyvoláva potrebu presnejšie pomenovať, čo vlastne znamená interakcia medzi budovou a verejným priestorom a aké podoby môže v súčasnom meste nadobúdať.

1.2 Výskumný problém

Napriek rastúcemu záujmu o túto problematiku v architektonickej a urbanistickej literatúre je interakcia medzi budovou a verejným priestorom často chápaná zjednodušene. Jedným z možných prístupov, ako túto nejednoznačnosť preskúmať, je nazrieť na charakter skúmaného.

Vo veľkej časti výskumov sa interakcia medzi budovou a verejným priestorom redukuje predovšetkým na mieru aktivity – na prítomnosť ľudí, otvorenosť parteru, počet vstupov či vizuálnu transparentnosť fasády. Kvalita rozhrania je tak hodnotená najmä na základe viditeľného pohybu a pobytu, pričom aktívne a „živé“ prostredia sú implicitne považované za žiaduce, zatiaľ čo menej aktívne alebo uzavretejšie rozhrania sú vnímané ako problematické.

Takéto chápanie však opomína skutočnosť, že interakcia medzi budovou a verejným priestorom má viacero rovín, ktoré nemusia byť založené na priamej alebo intenzívnej aktivite Ako pripomína Gehl: „V aktívnom živom meste je žiadúcou a cenenou kvalitou vitalita, ale i pokoj a ticho. Argumentácia na podporu živého mesta nemala za cieľ vyvolať v meste maximum života na maximálnom množstve miest.“ (Gehl, 2012, s. 89) Z toho vyplýva, že nie každá interakcia musí byť založená na viditeľnej aktivite alebo otvorenej fasáde. Aj budova s uzavretejším parterom môže nadväzovať vzťah so svojím okolím – prostredníctvom mierky, materiálovej kvality, rytmu či symbolického významu. Ako upozorňuje Dovey a Wood: „Tam, kde niet portálu, ktorým by sa dalo prejsť, dverí, na

Interakcia medzi budovou a verejným priestorom:
roviny a kontext
Vendula Bryndziarová

ktoré by sa dalo zaklopať, ani zvončeka, ktorý by sa dal stlačiť, vzniká forma spoločenskej prázdnoty. Takéto prázdne rozhrania boli v teórii urbanizmu dlho odsudzované ako miesta, ktorým chýba vitalita, identita a pocit bezpečia – hoci majú aj iné kapacity.“ (Dovey a Wood, 2015, s. 5–6)

Obr. 1 – Mural operácie Anthropoid na Vychovatelne, autor: Jakub Marek (Zdroj: https://prazskevyhledy.cz/)

Obr. 2 – Schwarzenberský palác (Zdroj: ngprague.cz)

Príkladom takýchto rozhraní môžu byť murály alebo umelecké intervencie na fasádach budov. Aj zdanlivo prázdne miesta tak nadobúdajú novú významovú vrstvu – môžu niesť historický odkaz, vytvárať priestor pre kreativitu a umelecký prejav

a poskytovať platformu pre tvorbu, ktorú môže mesto cielene podporovať. Zároveň môžu prispievať k pozitívnemu vnímaniu miesta a slúžiť ako alternatíva k nežiaducim formám zásahov, napríklad vandalizmu.

Podobným spôsobom možno uvažovať aj o reprezentatívnych budovách, ktoré vstupujú do komunikácie s verejným priestorom na inej, než každodennej prevádzkovej úrovni. Tieto objekty sú často navrhované s cieľom reprezentácie národa (prípadne ju získavajú až v širšom časovom horizonte), inštitúcie alebo spoločenského statusu a sprostredkúvajú významy spojené s identitou, kontinuitou a symbolickým odkazom. Ich interakcia s verejným priestorom je založená najmä na výraznej materiálovej kvalite, kompozícii a výzdobe, prostredníctvom ktorých pôsobia na vnímanie a interpretáciu miesta.

Výskumný problém tejto práce preto spočíva v identifikácii a kritickom zhodnotení redukcie pojmu interakcie na aktivitu a v poukázaní na potrebu komplexnejšieho, viacvrstvového chápania vzťahu medzi budovou a verejným priestorom.

1.3 Cieľ práce

Cieľom seminárnej práce nie je hodnotenie kvality parterov či rozhraní v zmysle dichotómie „dobré – zlé“ alebo „aktívne – neaktívne“. Práca si nekladie za cieľ normatívne určovať, aká miera aktivity je v meste správna alebo žiaduca. Namiesto toho sa zameriava na rozšírenie a spresnenie samotného pojmu interakcie v architektonickom a urbanistickom diskurze.

Hlavným cieľom je teoreticky preskúmať rôzne prístupy k interakcii medzi budovou a verejným priestorom, identifikovať ich limity a na tomto základe formulovať komplexnejšie chápanie interakcie ako viacvrstvového fenoménu. Práca vytvára konceptuálne východisko pre návrh a uchopenie analytického nástroja založeného na pojme interakcie, ktorý by v ďalšej fáze výskumu umožnil systematicky uvažovať o rôznych podobách a intenzitách vzťahu medzi budovou a jej okolím.

2 Rešerše

2.1 Urbanistické a architektonické prístupy k interakcii

Téma interakcie medzi budovou a verejným priestorom, resp. otázka architektonického rozhrania, patrí k dlhodobo sledovaným problémom v architektúre a urbanizme. Významný impulz pre jej opätovné otvorenie v druhej polovici 20. storočia priniesla americká novinárka a teoretička mesta Jane Jacobs (1961), ktorá vo svojej knihe The Death and Life of Great American Cities poukázala na význam jemných každodenných vzťahov, sociálnych interakcií a priestorových podmienok mestského susedstva na príklade New Yorku. Jej empirické pozorovania každodenného života v uliciach mesta zásadne ovplyvnili spôsob, akým sa začalo uvažovať o vzťahu architektúry, verejného priestoru a sociálneho života.

Od publikovania tejto práce sa výskum interakcie budovy a verejného priestoru ďalej rozvíjal a nadobúdal rôzne podoby. Množstvo prístupov je dnes veľmi rozsiahle; v nasledujúcom texte sú preto predstavené len vybrané teórie a výskumy, ktoré sú pre skúmanú tému obzvlášť relevantné a ilustrujú rozdielne spôsoby jej uchopenia.

Významnou postavou v tomto kontexte je dánsky urbanista Jan Gehl, ktorý sa vo svojich knihách a štúdiách venuje konceptu tzv. „mäkkých a tvrdých hraničných línií“ (soft and hard edges).Ich charakter opisuje podľa aktivity, ktorá sa na danom rozhraní odohráva, a podľa fyzických prvkov, ktoré túto aktivitu umožňujú alebo brzdia. Na základe pozorovaní vytvára typológiu aktívnych a neaktívnych fasád, pričom aktívne prostredie spája s pestrou funkciou parteru, priehľadnosťou a prítomnosťou ľudí. (Gehl, 1987, 2010)

Gehlov prístup sa stal východiskom pre množstvo ďalších výskumov, ktoré sa snažia intenzitu interakcie na rozhraní budovy a verejného priestoru merať a kvantifikovať.

Tieto štúdie sa zameriavajú najmä na fyzické a morfologické parametre prostredia, ako je hustota vstupov, výškové pomery, mierka architektonického detailu či šírka ulice, a ich vzťah k vzniku tzv. „živých hrán“ mesta (Heffernan, Heffernan a Pan, 2013; Hassan, Moustafa a El-Fiki, 2019; Gatti, Nollert a Pibernik, 2022). Interakcia je v týchto prípadoch chápaná predovšetkým ako výsledok pozorovateľnej aktivity a pohybu ľudí.

Conrad Kickert rozširuje tento prístup o delenie fasád na interaktívne, polo-interaktívne a neaktívne, pričom ich chápe v závislosti od funkcie budovy a využitia parteru. Zaujímavosťou jeho prístupu je myšlienka, že aj typológie považované za „polo-interaktívne“ môžu zmenou prístupu, programu či spoločenských noriem prejsť do vyššej miery interaktivity. (Kickert, 2023)

Na problematiku rozhraní nadväzuje aj Richard Sennett, ktorý popisuje formát v podobe *„kontaktných zón“* – miest, kde sa prelína rôznorodosť, konflikt aj spolužitie.

Vo všetkých týchto prípadoch ide v podstate o skúmanie vzťahu medzi budovou a verejným priestorom, teda o to, ako architektúra „komunikuje“ so svojím okolím, ako sprostredkuje hranicu medzi vnútorným a vonkajším a ako sa podieľa na formovaní mestského života. (Sennett, 2018)

Napriek rozdielom v teoretických východiskách sa však väčšina uvedených výskumov sústreďuje predovšetkým na jednu rovinu interakcie – najčastejšie fyzickú alebo funkčnú, odvodenú od pozorovateľnej aktivity. Výraznejšiu výnimku v tomto kontexte predstavuje práca Richarda Sennetta, ktorý vďaka svojmu sociologickému zázemiu posúva pozornosť od architektonických parametrov k širším sociálnym procesom, vzťahom a formám spolužitia, ktoré architektúra sprostredkúva.

Ani sociologicky orientované prístupy však samy osebe nevedú k jednotnému uchopeniu pojmu interakcie v architektonickom diskurze. Pojem interakcie tak zostáva často viazaný na fyzické a funkčné charakteristiky rozhraní a na ich najviditeľnejšie prejavy v podobe aktivity, zatiaľ čo komplexnejšia sieť vzťahov, prostredníctvom ktorých budovy vstupujú do kontaktu so svojím okolím, ostáva len čiastočne pomenovaná.

Otázkou preto nie je, či budova s verejným priestorom interaguje, ale akým spôsobom a prostredníctvom akých vrstiev sa táto interakcia prejavuje. Možno predpokladať, že každá budova so svojím okolím interaguje, hoci s rozdielnou intenzitou a v odlišnej kvalite. Aká má byť teda interakcia? A môžeme povedať, že každá budova interaguje, len iným spôsobom?

2.2 Čo je interakcia? - od všeobecného pojmu k sociálnemu významu.

Všeobecne je pojem interakcie popisovaný ako vzájomné pôsobenie dvoch alebo viacerých entít, pri ktorom zmena jednej vyvoláva zmenu druhej. Ide teda o formu závislosti, v ktorej sa jednotlivé prvky vzájomne ovplyvňujú a spolu vytvárajú určitý druh celostnosti. Interakcia neznamená len lineárny princíp akcie a reakcie, ale komplexný proces, pri ktorom dochádza k obojstrannému pôsobeniu, výmene informácií či významov. (Slovník cudzích slov, 2025)

Tento pojem sa ďalej rozvíja v rôznych teoretických rámcoch – od fyziky cez kybernetiku až po sociológiu. Gordon Pask, jeden z priekopníkov kybernetického myslenia, chápe interakciu ako proces koordinácie medzi aktérmi, v ktorom každý zároveň ovplyvňuje a je ovplyvňovaný. Interakcia sa tak stáva dynamickým systémom, ktorý vytvára nové vzorce správania, vzťahov či štruktúr. (Pask, 1976)

V sociálnych vedách sa pojem interakcie rozvíja predovšetkým v rámci **symbolického interakcionizmu**. Podľa tohto prístupu je realita výsledkom spoločenských procesov výmeny významov. Ľudia si prostredníctvom symbolov – jazykov, gest, foriem – neustále vytvárajú a udržiavajú spoločný rámec chápania sveta. Herbert Blumer zdôrazňuje, že význam vecí je vždy závislý od akcie, ktorú vyvoláva, a od miery spoločného konsenzu medzi aktérmi. (Blumer, 1969) Erving Goffman zase využíva teóriu dramaturgického princípu, kde zasa opisuje interakciu ako každodenné „divadlo“

– situáciu, v ktorej jednotlivec prezentuje seba i svoje postavenie v spoločenskom priestore. (Goffman, 1959)

Z týchto teórií vyplýva, že interakcia je proces spoluutvárania reality, nie jej jednostranné formovanie. V architektúre možno tento princíp aplikovať aj na vzťah medzi človekom a prostredím: budovy sa stávajú nositeľmi symbolov, ktoré ľudia čítajú, interpretujú a dopĺňajú vlastným správaním. Transparentná fasáda tak môže predstavovať otvorenosť, ťažká kamenná stena stabilitu a autoritu, zatiaľ čo prázdny parter môže signalizovať uzavretosť.

Avšak v bežnom architektonickom jazyku sa interakcia často chápe len ako funkčné prepojenie – ako človek vstupuje, prechádza, využíva. Ak má byť interakcia skutočne vzájomná, potom by aj samotná budova mala „odpovedať" – pôsobiť na prostredie, do ktorého vstupuje, a vytvárať tak obojstranný vzťah. Práve otázku tejto schopnosti architektúry „odpovedať" alebo komunikovať" si kladie aj Dalibor Veselý: „Můžeme v architektuře nalézt něco, co bychom mohli považovat za její schopnost komunikace; a pokud ano, může to být – doslova nebo obrazně – chápáno jako forma jazyka nebo textu?" (Veselý, 2008, s. 49)

Táto otázka otvára priestor pre širší rámec uvažovania, v ktorom interakcia nemusí byť výlučne ľudská.

2.3 Interakcia v posthumanistickom myslení a architektonickej teórii

Ak sociologické teórie chápu interakciu ako výmenu významov medzi ľuďmi, posthumanistické prístupy presúvajú pozornosť od významu k pôsobeniu samotných vecí.

V tomto zmysle je interakcia chápaná ako vzťah medzi entitami, ktorý nie je sprostredkovaný len vedomím, ale aj materiálnymi a fyzickými účinkami.

Jedným z teoretických smerov, ktorý sa týmto pohľadom zaoberá, je **objektovo-orientovaná ontológia (OOO)**. Tento filozofický prúd, spojený najmä s Grahamom Harmanom, vychádza z predpokladu, že objekty existujú nezávisle od ľudského vnímania a predstavujú základné jednotky reality. OOO, ako súčasť širšieho špekulatívneho realizmu, sa snaží znovu definovať vzťah medzi ľuďmi, vecami a svetom mimo ľudskej vedomej konštrukcie. Budovy, materiály, klíma či svetlo teda nie sú len pozadím pre ľudskú činnosť, ale samy pôsobia – ovplyvňujú a sú ovplyvňované. (Harman, 2018)

Z historického hľadiska možno paralely k tejto myšlienke nájsť už v starších koncepciách architektonickej teórie. Teoretici sa snažili uchopiť spôsob, akým budova „komunikuje" so svetom – ako sprostredkúva vzťah medzi vnútorným a vonkajším, medzi človekom a prostredím, medzi ideou a matériou. Táto snaha mala vždy podobu hľadania princípu, ktorý by umožnil architektúre vyjadrovať poriadok, harmóniu alebo zmysel prostredníctvom formy.

V antickej a renesančnej tradícii sa takým princípom stala proporcia.

Podľa Vitruvia, Alberta či Palladia sa architektúra riadila ideou „poriadku", ktorý spája jednotlivé časti do harmonického celku. Alberti píše, že: „...všetko musí byť privedené k presnej miere, aby pravá časť zodpovedala ľavej, dolné časti horným, bez narušenia poriadku či materiálu; všetko má byť zrovnané do presných uhlov a súbežných línií." (Alberti, 1955, s.119)

Poriadok v architektonickom návrhu sa teda považoval za základnú kvalitu, pričom väčšina teoretikov ho vnímala ako súčasť širšieho poriadku prírody. Ako pripomína Dalibor Veselý:

> „Nemusíme připomínat, že proporce byly až donedávna v centru uvažovaní o architektuře a jejím řádu. Ale někdy se zapomíná, že cílem myšlení v proporcích bylo původně zprostředkovávat mezi ideou potenciální jednoty světa a jedinečnosti konkrétní situace nebo jevu. V dějinách západní kultury byl tento proces chápán jako proces prostředkovaní mezi nebeským a pozemským řádem, mezi božskou a lidskou skutečností a konečně mezi univerzálním a zvláštním." (Veselý, 2008, s. 68)

Takéto chápanie predstavuje historický pokus nájsť jazyk architektúry – spôsob, akým budova vyjadruje svoj poriadok a význam.

Podobne Christian Norberg-Schulz vo svojej knihe Význam v architektúre Západu popisuje architektonický rád ako symbolický jazyk, ktorým budova vyjadruje svoj cieľ a význam. (Norberg Schulz, 2019)

Popísaný výklad architektonickej komunikácie však predpokladá, že význam je vytváraný človekom – budova „hovorí" len prostredníctvom našej interpretácie, a teda je bližší symbolickému interakcionizmu. OOO tento model spochybňuje: tvrdí, že realita nie je len produktom ľudskej mysle a že aj neľudské entity majú vlastnú autonómiu. V tomto zmysle interakcia neznamená výmenu symbolov, ale fyzické a energetické pôsobenie medzi entitami – svetlo dopadajúce na povrch, materiál reagujúci na klímu, tieň formujúci priestor.

Z tohto porovnania vyplýva zásadný rozdiel medzi symbolickým interakcionizmom a OOO:

	Symbolický interakcionizmus	*Object-Oriented Ontology*
Povaha interakcie	Výmena významov	Ontologické pôsobenie
Kto komunikuje	Ľudia prostredníctvom symbolov	Všetky entity – ľudské aj neľudské
Základný princíp	Interpretácia	Afekcia, vzájomné pôsobenie
Príklad	Transparentná fasáda „znamená" otvorenosť	Transparentná fasáda „pôsobí" svetlom a vnímaním priestoru

Tab. 1 – Porovnanie symbolického interakcionizmu a OOO (Zdroj: autor)

V interakcionizme teda budova komunikuje tým, čo znamená, v OOO tým, čo robí.

Tento pohľad vytvára nové možnosti, ako uvažovať o architektúre nie ako o statickom objekte, ale ako o aktívnom systéme vzťahov, ktorý neustále interaguje so svojím okolím.

2.4 Actor–Network Theory a sieť interakcií

Objektovo-orientovaná ontológia a symbolický interakcionizmus predstavujú dva spôsoby, ako môžeme chápať interakciu — prvý z hľadiska ontológie objektov a ich autonómneho pôsobenia, druhý prostredníctvom významov, ktoré ľudia veciam pripisujú.

Ďalšou rovinou, ktorá umožňuje rozvíjať pojem interakcie avšak smerom k väčšiemu prepojeniu medzi budovou a okolím, je Actor–Network Theory (ANT). Túto sociologickú teóriu rozvinuli Bruno Latour, Michel Callon, Madeleine Akrich a ďalší autori. ANT vychádza z predpokladu, že svet je tvorený sieťou vzťahov medzi rôznymi aktérmi – nielen ľuďmi, ale aj vecami, technológiami, prostrediami či procesmi. Každý z týchto prvkov má agentnosť – schopnosť pôsobiť, reagovať, spájať sa s inými a tým spoluutvárať realitu. V tomto zmysle architektúra nie je len výsledkom ľudskej činnosti, ale aktívnym článkom siete, ktorý sprostredkuje vzťahy medzi ľudskými aj neľudskými aktérmi. (Latour, 2005)

V oblasti urban designu sa teória ANT dá aplikovať na chápanie verejného priestoru ako systému vzájomne prepojených aktérov – ľudských aj neľudských. Vystavané prostredie sa tak dá čítať ako viacvrstvová sieť, v ktorej každý prvok – človek, budova, materiál, rastlina či predmet – nesie určitý typ vplyvu a vzťahu.

Na túto interpretáciu nadväzujú Luca Enia a Elisabetta Martella vo svojej práci How Buildings Relate—Classifying Architectural Interactions (2023), kde rozvíjajú pôvodné myšlienky archeológa Iana Hoodera o vzťahoch medzi aktérmi v prostredí. (Hodder, 2014)

Navrhujú systematickú typológiu interakcií, v ktorej rozlišujú tieto základné väzby:

Interakcia medzi budovou a verejným priestorom:
roviny a kontext Vendula Bryndziarová

- vzťah človek – človek (HH)
- vzťah človek – budova (HB)
- vzťah budova – budova (BB)
- vzťah budova – neľudský prvok (BN)
- vzťah neľudský prvok – neľudský prvok (NN)

Obr. 3 – Schéma vzťahov (Zdroj: autor)

2.4.1 Vzťah človek – človek (HH)

V rámci kategórie *Human–Human interactions* autori rozlišujú dva okruhy vzťahov sprostredkovaných architektúrou:

- Interakcie ľudí zapojených do procesu výstavby (klienti, architekti, inžinieri, robotníci),
- Interakcie ľudí, ktorí budovu obývajú alebo ju používajú.

Pre vrstvu interakcie architektúry a verejného priestoru rozvinieme len druhý okruh- interakcie ľudí, ktorí budovu obývajú alebo ju používajú. Jedná sa hlavne o ľudí, ktorí budovu obývajú, pracujú v nej alebo ju navštevujú. Architektúra tu už pôsobí ako hotové prostredie, ktoré ovplyvňuje každodenné správanie, vzájomné vzťahy, kontakt i odstup medzi ľuďmi. Pre každého znamená budova iný funkčný parameter na základe, ktorého sa správa. V oboch prípadoch architektúra nie je len pozadím ľudskej činnosti, ale aktívnym sprostredkovateľom sociálnych vzťahov – v procese tvorby aj v procese používania. Interakcie sprostredkované priestorom ovplyvňujúce samotnú architektúru/ vystavané prostredie.

Tu sa prejavuje priestorová, telesná a sociálna dimenzia interakcie: architektúra organizuje spoločenské správanie, vytvára možnosti stretu, izolácie, spolupráce či konfliktu.

2.4.2 Vzťah človek – budova (HB)

Kategória *Building–Human interactions* zahŕňa všetky formy pôsobenia architektúry na človeka.

Autori rozlišujú tri základné roviny tohto vzťahu podľa miery kontaktu a sprostredkovania. Priame obývanie, nepriame obývanie a neobývanie. Pre kontext interakcie medzi budovou a verejným priestorom budeme pracovať len s prvými dvomi:

- **Priame obývanie** označuje situácie, v ktorých človek s budovou žije, pracuje alebo ju využíva. Charakter interakcie je intímny. Jedná sa o telesný, zmyslový a každodenný vzťah, v ktorom sa človek a architektúra vzájomne formujú.
- **Nepriame obývanie** – predstavuje vzťahy ľudí, ktorí budovu nevlastnia ani nepoužívajú, ale ju denne vnímajú ako súčasť svojho prostredia – napríklad ju vidia na ceste do práce alebo zo svojho domu a pod. Architektúra tu pôsobí svojou prítomnosťou, formou a mierkou. Charakter interakcie je založený na vizuálnom, symbolickom a emocionálnom vplyve.

2.4.3 Vzťah budova – neľudskí aktéri (BN)

Kategória BN (Building–Nonhuman interactions) rozširuje chápanie interakcie o vzťahy mimo človeka. Budovy sú v neustálom kontakte s neľudskými aktérmi – so

živými organizmami (rastliny, živočíchy), fyzikálnymi a klimatickými podmienkami, aj s materiálnymi entitami ako objekty, technológie či ďalšie stavby.

- Vzťah s **neľudskými živými bytosťami** má charakter symbiotickej interakcie – budova poskytuje prostredie pre rastliny a živočíchy, ktoré zároveň spätne menia jej povrch, mikroklímu či vnímanie.
- Vzťah s **neľudskými podmienkami** (čas, klíma, svetlo, vietor) je materiálny a environmentálny – architektúra reaguje na fyzikálne sily a zároveň ich moduluje, čím sa neustále mení jej forma a atmosféra.
- Vzťah s **neľudskými entitami** má charakter na seba reagujúcej sieťovej interakcie – budova je prepojená s technickými, infraštruktúrnymi a mestskými systémami, ktoré určujú jej fungovanie i miesto v urbanistickej štruktúre.

2.4.4 Vzťah neľudský aktér – neľudský aktér (NN)

Kategória NN (Nonhumans–Nonhumans interactions) sa vzťahuje na interakcie, ktoré prebiehajú medzi neľudskými aktérmi – živými bytosťami či predmetmi – a ktoré sú sprostredkované architektúrou. Architektonické prostredie vytvára rámec pre ekologické procesy – pre pohyb, rast, hniezdenie či rozklad, čo platí hlavne pre živých neľudských aktérov. Zároveň tvorí i prostredie, ktoré sprostredkuje vzťahy medzi materiálnymi prvkami: umožňuje im fungovať, reagovať, dopĺňať sa alebo na seba pôsobiť. Ich vzťah je skôr funkčný.

2.4.5 Vzťah budova – budova (BB)

V klasifikácii Enia a Martella (2023) označuje kategória BB (Building–Building interactions) nie vzťahy medzi rôznymi architektonickými objektmi, ale tzv. auto-interakciu – teda vzťah budovy samej k sebe. Ide o vnútorné pôsobenie častí jedného architektonického objektu: vzťah medzi štruktúrou a obálkou, interiérom a exteriérom, materiálom a formou, či funkciou a priestorovou organizáciou. Zároveň práve tento vnútorný vzťah vytvára predpoklad pre jej externú interakciu. Auto-interakcia môže byť v istom zmysle čítaná podobne ako prístup objektovo-orientovanej ontológie (OOO), ktorý zdôrazňuje autonómiu objektu a jeho vnútornú logiku nezávislú od ľudského vnímania. Zatiaľ čo OOO pripisuje budove ontologický význam, kategória BB sleduje materiálne a systémové vzťahy, prostredníctvom ktorých sa budova sama organizuje a formuje svoj charakter. (Enia a Martella, 2023)

2.5 Zoskupenia – Teória asambláže ako rozšírenie ANT

Nie všetky typy interakcií sú pre skúmanie vzťahu medzi budovou a verejným priestorom rovnako relevantné. Niektoré pôsobia ako nástroje sprostredkovania (napr. auto-interakcia budovy), iné priamo formujú kvalitu kontaktu s okolím (HB, BN). Actor–Network Theory tak poskytuje rámec – mapu možných väzieb, ktorá ukazuje, kto všetko „hrá rolu" vo vzťahu medzi architektúrou a priestorom.

Na zabezpečenie logickej nadväznosti práce a rozšírenie prístupu Actor–Network Theory je v ďalšej časti využitá teória asambláže (Assemblage theory), formulovaná Gillesom Deleuzom a Félixom Guattarim na konci 20. storočia a ďalej rozpracovaná autormi ako Manuel DeLanda či Jane Bennett. Teória asambláže vychádza z predpokladu, že svet nemožno chápať ako pevne usporiadaný a stabilný systém, ale skôr ako sieť premenlivých a vzájomne prepojených prvkov. Identita, štruktúra a poriadok nevznikajú ako dané vlastnosti, ale ako výsledok neustálych procesov spájania, rozpájania a transformácie.

Záujmom teórie asambláže nie sú izolované entity, ale vzťahy, ktoré tieto entity vytvárajú, a účinky, ktoré z týchto vzťahov vznikajú. Skúma, ako sa z jednotlivých aktérov, ich síl, materiálnych vlastností a vzájomných väzieb formuje konkrétne priestorové „zoskupenie" (assemblage). V tejto súvislosti je vhodné poukázať aj na pôvodný francúzsky

pojem agencement, ktorý možno preložiť ako usporiadanie, zostavu, aranžmán alebo konfiguráciu. Používanie tohto pojmu zdôrazňuje procesualitu a vzťahový charakter usporiadania a pomáha predchádzať zjednodušenému významovému posunu pri preklade, keďže samotná teória bola pôvodne formulovaná vo francúzštine.

Pri prepojení s predchádzajúcimi teóriami môžeme chápať teóriu asambláže ako dočasný spojiteľ: pohľad, ktorý umožňuje vidieť, že každá konkrétna fyzická situácia (napr. rozhranie medzi fasádou a námestím) je dočasný assemblage – výsledok určitej konfigurácie vzťahov. Zatiaľ čo ANT identifikuje aktérov a ich prepojenia, Assemblage theory sa pýta, aký celok tieto vzťahy spolu tvoria a ako sa mení ich intenzita v čase i priestore. (De Landa, 2016)

Každý typ interakcie môže mať pritom odlišný stupeň intenzity v závislosti od kontextu, mierky či funkcie budovy; napríklad prázdna fasáda znamená slabú vizuálnu aj sociálnu interakciu, ale silnú materiálnu separáciu alebo otvorený parter vytvára silnú funkčnú a sociálnu interakciu, s premenlivou reprezentatívnosťou Každá architektonická situácia je výsledkom dočasnej rovnováhy medzi rôznymi formami interakcie.

3 Výsledky

3.1 Od teórie k modelu interakcie

Predstavené teoretické prístupy ukazujú, že pojem interakcie medzi budovou a verejným priestorom nemožno redukovať na jedinú rovinu ani jednotný spôsob výkladu. Každá z predkladaných teórií prináša vlastný pohľad na interpretáciu interakcie medzi budovou a verejným priestorom.

Porovnanie teoretických prístupov k pojmu interakcie

Teória	*Základná idea*	*Ako chápe interakciu*	*Základné jednotky/ prvky systému*	*Charakter vzťahov*	*Využitie v architektúre / urbanizme*	*Na čo sa môžeme pýtať*
Symbolický interakcionizmus	Sociálna realita sa tvorí prostredníctvom zdieľaných významov a symbolov.	Interakcia ako výmenu významov (človek číta architektúru ako jazyk symbolov)	Ľudia ako nositelia významu.	Významová, semiotická, sociálna.	Architektúra ako jazyk; budova komunikuje svoju funkciu a identitu cez tvar, materiál, mierku.	Ako „hovorí“ a ako je čítaná?
Objektovo--orientovaná ontológia (OOO)	Veci existujú nezávisle od ľudského vnímania; majú vlastnú ontologickú realitu.	Interakcia ako ontologický vzťah medzi entitami, ktorý nie je nutne ľudský	Všetky objekty (ľudské aj neľudské).	Ontologická, autonómna, materiálna.	Budova ako samostatný aktér s vlastnou „vnútornou logikou“. Zdôrazňuje autonómiu architektonického objektu.	Ako pôsobí svojou prítomnosťou, hmotou, mierkou?
Actor–Network Theory (ANT)	Svet je sieťou prepojených aktérov – ľudských i neľudských.	Interakcia = proces vzájomného ovplyvňovania v rámci siete.	Aktéri - ľudia, budovy, technológie, materiály, inštitúcie.	Sieťová, procesná, relačná.	Verejný priestor ako dynamická sieť vzťahov medzi aktérmi; architektúra ako mediátor týchto vzťahov.	Kto všetko „hrá rolu“ vo vzťahu medzi budovou a priestorom?

Teória	*Základná idea*	*Ako chápe interakciu*	*Základné jednotky/ prvky systému*	*Charakter vzťahov*	*Využitie v architektúre / urbanizme*	*Na čo sa môžeme pýtať*
Teória asambláže	Svet sa skladá z dočasných zostavení (assemblages) prepojených prvkov.	Interakcia = tvorba a premena zostavení; to, čo vzniká zo vzťahov medzi aktérmi.	Zhromaždenia, zoskupenia, celky.	Dynamická, premenlivá.	Každá architektonická situácia (napr. rozhranie budovy a námestia) je dočasný „assemblage“ – konfigurácia vzťahov, ktorá sa v čase mení.	Čo všetko tieto vzťahy tvoria, ako sa menia v rôznom kontexte?

Tab. 2 – Súhrn teórii (Zdroj: autor)

Tabuľka reprezentuje ako nám každá teória pomáha čítať rôzne aspekty interakcie. Porovnanie týchto prístupov ukazuje, že jednotlivé teórie sa navzájom nevylučujú, ale skôr sa dopĺňajú. Každá z nich umožňuje čítať inú vrstvu interakcie, no žiadna sama o sebe ju nevysvetľuje úplne. Výsledkom tejto teoretickej analýzy je identifikácia potreby syntetického prístupu, ktorý by dokázal jednotlivé roviny interakcie integrovať do jedného konceptuálneho rámca. Pomenovanie a porovnanie teórií samo o sebe ešte neponúka nástroj, pomocou ktorého by bolo možné analyzovať povahu, intenzitu a vzájomné pôsobenie jednotlivých vrstiev interakcie v konkrétnom prostredí. Táto práca preto vytvára teoretické východisko pre návrh Modelu interakcie medzi budovou a verejným priestorom, ktorý bude rozpracovaný v nasledujúcej fáze výskumu. Model by mal pomôcť pochopiť, ako architektúra vstupuje do siete vzťahov, ktoré formujú charakter miesta, a zároveň kedy a kde sa táto interakcia stáva podstatnou a praktickou príručkou v procese zadania, návrhu i jeho vyhodnotenia.

4 Diskusia

Teoreticko-konceptuálny charakter práce prináša viacero otázok a limitov, ktoré je potrebné reflektovať. Predovšetkým je potrebné zdôrazniť, že navrhované chápanie interakcie ako viacvrstvového fenoménu zvyšuje mieru komplexity analýzy zóny medzi budovou a verejným priestorom Na rozdiel od prístupov založených na merateľnej aktivite alebo fyzických parametroch pracuje s kvalitatívnymi aspektmi, ktoré môžu byť interpretačne otvorené a nutne sa odvíjajúce od kontextu.

Ďalším diskutabilným aspektom je miera univerzálnosti navrhovaného rámca. Hoci teoretické východiská naznačujú, že každá budova vstupuje do interakcie so svojím okolím, intenzita a význam jednotlivých vrstiev interakcie sa môžu výrazne líšiť v závislosti od typu budovy, funkcie, kultúrneho kontextu či mierky prostredia. Z tohto dôvodu je potrebné uvažovať o otvorenosti navrhovaného modelu a o jeho chápaní skôr ako o flexibilnom analytickom rámci než o normatívnom návode. Model by mohol slúžiť i ako súbor popisných a interpretačných parametrov, ktoré umožňujú reflektovať zadávané, navrhované alebo hodnotené kvality interakcie, nie ako univerzálna schéma aplikovateľná bez ohľadu na kontext.

Zároveň je potrebné priznať, že jednotlivé vrstvy interakcie predstavujú samostatné komplexné témy, z ktorých každá by si mohla vyžadovať samostatný výskum. Ambíciou práce preto nie je vyčerpávajúce preskúmanie všetkých rovín interakcie, ale ich pomenovanie a vzájomné prepojenie v rámci jedného konceptuálneho rámca.

Diskusia sa dotýka aj problematiky prevodu teoretického pohľadu k praktickému

výstupu. Zatiaľ čo teoretické prístupy umožňujú komplexné chápanie vzťahov medzi architektúrou a verejným priestorom, ich aplikácia v architektonickej a urbanistickej praxi si nevyhnutne vyžaduje určitú mieru zjednodušenia. Práve tento prechod medzi abstraktným teoretickým rámcom a prakticky použiteľným analytickým nástrojom predstavuje jednu z hlavných výziev nadväzujúceho výskumu.

5 Záver

Práca sa zamerala na kritickú reflexiu a výskumný rešerše pojmu interakcie medzi budovou a verejným priestorom a poukázala na jeho častú interpretačnú redukciu vo výskume urban design. Prostredníctvom analýzy vybraných teoretických prístupov bolo ukázané, že interakcia je komplexný, viacvrstvový fenomén zahrňujúci rozsiahle roviny.

Hlavným prínosom práce je syntetizácia týchto prístupov a identifikácia potreby nového analytického rámca, ktorý by umožnil systematicky pracovať s rôznymi podobami a intenzitami interakcie. Práca neponúka hotový model, ale vytvára pevné teoretické východisko pre jeho návrh a ďalšie rozpracovanie.

Otázka „aká má byť interakcia medzi budovou a verejným priestorom" nemá jednoznačnú odpoveď. Práve naopak – ukazuje sa, že každá budova so svojím okolím interaguje, hoci odlišným spôsobom a s rôznou intenzitou. Túto rozmanitosť je potrebné nielen akceptovať, ale aj systematicky skúmať. Práca tak predstavuje úvodnú teoretickú fázu výskumu, ktorej cieľom bude v ďalšom kroku rozpracovať Model interakcie a overiť jeho využiteľnosť na konkrétnych prípadových štúdiách.

Literatura

ALBERTI, Leon Battista. (1955). Ten Books of Architecture. Přeložil James Leoni z italského překladu Cosima Bartoliho. London: Tiranti.

ALLEN, Stan. (1997). From object to field. Architectural Design, vol. 67, no. 5/6, s. 24–31. ISSN 0003-8504.

BLUMER, Herbert. (1969). Symbolic Interactionism: Perspective and Method. Englewood Cliffs (NJ): Prentice-Hall. ISBN 978-0-520-24059-9.

BOBIĆ, Miloš. (2004). Between the Edges: Street-Building Transition as Urbanity Interface. Bussum (Netherlands): Thoth Publishers. ISBN 90-6868-364-0.

DE LANDA, Manuel. (2016). Assemblage Theory. Edinburgh: Edinburgh University Press. ISBN 978-1-4744-1363-3.

DOVEY, Kim a WOOD, Stephen. (2014). Public/private urban interfaces: type, adaptation, assemblage. Journal of Urbanism [online], vol. 8, no. 1, s. 1–16. ISSN 1754-9183. Dostupné z: https://doi.org/10.1080/17549175.2014.891151 [cit. 8. 9. 2025].

ENIA, Marco a MARTELLA, Flavio. (2023). How Buildings Relate — Classifying Architectural Interactions. Architecture [online], vol. 3, no. 3, s. 490–504. ISSN 2673-8945. Dostupné z: https://doi.org/10.3390/architecture3030027 [cit. 8. 9. 2025].

GATTI, Marianne; NOLLERT, Markus a PIBERNIK, Elena. (2022). Regulating Façade Length for Streetscapes of Human Scale. Land [online], vol. 11, no. 12, s. 2308. ISSN 2073-445X. Dostupné z: https://doi.org/10.3390/land11122308 [cit. 8. 9. 2025].

GEHL, Jan. (1987). Life Between Buildings. New York: Van Nostrand Reinhold. ISBN 87-7407-241-2.

GEHL, Jan. (2010). Cities for People. Washington (D.C.): Island Press. ISBN 978-1-59726-573-7.

GEHL, Jan. (2013). How to Study Public Life. Washington (D.C.): Island Press. ISBN 978-1-61091-423-9.

GOFFMAN, Erving. (1959). The Presentation of Self in Everyday Life. Garden City (NY): Doubleday Anchor Books. ISBN 978-0-385-09402-5.

HARMAN, Graham. (2018). Object-Oriented Ontology: A New Theory of Everything. Londo: Penguin Books. ISBN 978-0-241-26915-1.

HASSAN, Dalya M.; MOUSTAFA, Yasser M. a EL-FIKI, Sherif. (2019). Ground-floor façade design and staying activity patterns on the sidewalk: A case study in the Korba area of Heliopolis, Cairo, Egypt. Ain Shams Engineering Journal [online], vol. 10, no. 3, s. 453–461. ISSN 2090-4479. Dostupné z: https://doi.org/10.1016/j.asej.2018.12.006 [cit. 8. 9. 2025].

HEFFERNAN, Emma; HEFFERNAN, Troy a PAN, Wei. (2013). The relationship between the quality of active frontages and public perceptions of public spaces. Urban Design International [online], vol. 19, no. 1, s. 92–102. ISSN 1357-5317. Dostupné z: https://doi.org/10.1057/udi.2013.16 [cit. 8. 9. 2025].

HODDER, Ian. (2014). The Entanglements of Humans and Things: A Long-Term View. New Literary History [online], vol. 45, no. 1, s. 19–36. ISSN 0028-6087. Dostupné z: https://doi.org/10.1353/nlh.2014.0005 [cit. 8. 9. 2025].

JACOBS, Jane. (1961). The Death and Life of Great American Cities. New York: Random House.

KICKERT, Conrad a KARSSENBERG, Hans. (2023). Street-Level Architecture: The Past, Present and Future of Interactive Frontages. New York: Routledge, Taylor & Francis Group. ISBN 978-0-367-48611-2.

LATOUR, Bruno. (2005). Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-925604-4.

LATOUR, Bruno a YANEVA, Albena. (2008). "Give Me a Gun and I Will Make All Buildings Move": An ANT's View of Architecture. In: Rethinking Architecture: A Reader in Cultural Theory. London: Routledge, s. 80–89. ISBN 978-0-415-47350-3.

NORBERG-SCHULZ, Christian. (2019). Význam v architektuře Západu. Překlad Jiří Tourek. Praha: Dokořán. ISBN 978-80-7363-950-1.

PALLADIO, Andrea. (1987). Čtyři knihy o architektuře. Přeložil Antonín Špelda. Praha: Odeon. ISBN 80-207-0923-9.

PASK, Gordon. (1976). Conversation Theory: Applications in Education and Epistemology. Amsterdam – New York: Elsevier. ISBN 0-444-10794-0.

SENNETT, Richard. (2018). Building and Dwelling: Ethics for the City. New Haven – London: Yale University Press. ISBN 978-0-300-22686-6.

SLOVNÍK CUDZÍCH SLOV. (2025). Interakcia [online]. Bratislava: Aktuality.sk. Dostupné z: https://slovnik.aktuality.sk/slovnik-cudzich-slov/?q=interakcia [cit. 31. 10. 2025].

VESELÝ, Dalibor. (2008). Architektura ve věku rozdělené reprezentace. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1647-8.

VITRUVIUS POLLIO, Marcus. (1979). Deset knih o architektuře. Přeložil Oldřich Šuba. Praha: Odeon. ISBN 80-207-0902-6.

Informace o autorce

Ing. arch. Vendula Bryndziarová
Fakulta architektúry ČVUT v Praze, Ústav nauky o budovách
vbryndziarova@gmail.com